

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ –
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ ΝΟΜΟΥ ΛΑΡΙΣΗΣ

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ ΠΡΟΓΟΝΩΝ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΟΠΛΟ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΛΗΘΗ

Όσο περνούν τά χρόνια, τόσο περισσότερο μετανιώνω πού δέν μπορέσα νά μάθω όλα όσα θά ήθελα από τόν παππού καί τί γιαγιά μου. Από τίν άλλη, σκέφτομαι ότι μεγαλώνοντας μεγάλωσαν καί οί άπορίες μου καί τά ερωτήματα έγιναν πίο πολλά, αλλά τώρα δυστυχώς δέν μπορώ νά έχω τίς άπαντήσεις γιά νά κατανοήσω πώς αισθάνονταν όλοι αύτοί οί άνθρωποι πού άναγκάστηκαν νά φύγουν από τόν τόπο τους.

Ό Ξεριζωμός...

Ό Μικρασιατική Καταστροφή υπήρξε μιά έλληνική τραγωδία, ίσως μοναδική στήν ιστορία του έλληνικού έθνους. Τό 1922 άποτελεί τίν τραγική ολοκλήρωση 3,5 χιλιάδων χρόνων ιστορίας. Έλαβε τέλος μιά διαδρομή του έλληνισμού στή Μεσόγειο καί τί Μαύρη Θάλασσα. Ό τελευταία του άναλαμπή θά παρατηρηθεί λίγο πριν τό τέλος, τόν 17ο αιώνα καί μετά. Οί ίδιοι οί Έλληνες εγκαινιάζουν τίς έθνικές επαναστάσεις στήν περιοχή. Παρ' όλο πού ό Έλληνισμός τίς διασποράς θά επιχειρήσει μιά παμβαλκανική επανάσταση υπό τίν ήγεμονία των Έλλίνων (άπό τόν Ρίγα Φεραίο ως τί Φιλική Έταιρεία καί τόν Όψηλάντη), στό τέλος δέν θά μείνει παρά ή έλληνική-έλλαδική επανάσταση του Μωριά καί τίς Ρούμελης. Μέ τίν δημιουργία του έλλαδικού κράτους θά επιταχυνθεί ή έθνογένεση σέ όλη τίν περιοχή τίς Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, πού έμελλε τελικά νά όδηγήσει σέ συρρίκνωση του έλληνισμού.

Μετά τό 1922 καί όσα προηγήθηκαν καί άκολούθησαν μέ τό ξερίζωμα των Έλλίνων (Μικρά Άσία, Άνατολική Ρωμυλία, Άνατολική Θράκη, Κωνσταντι-

νούπολη, Αίγυπτος, Σ. Ένωση) ό ευρύτερος έλληνισμός μεταβλήθηκε σέ πληθυσμό «προσφύγων» στόν έλλαδικό χώρο. Ξεριζωμένοι από τόν τόπο τους χρειάστηκαν τουλάχιστον μιά γενιά (τήν δεύτερη) γιά νά μπορέσουν νά ξαναδημιουργήσουν σπίτια, νέους δεσμούς και έπιρροή μέχρι τήν ένσωμάτωσή τους στήν σημερινή Έλλάδα.

Οί πληθυσμοί τών Μικρασιατικών Κοινοτήτων μετά τό 1922 άνέπτυξαν μιά νέα αντίληψη γι' αυτό που όριζαν ως πατρίδα. Ό ξεριζωμός από τίς πατρογονικές έστίες προκάλεσε στήν πρώτη γενιά προσφύγων κενό ταυτότητας, τό όποιο προσπάθησαν νά αναπληρώσουν μέσα από τήν χρήση τής μνήμης. Ό μνήμη βοήθησε στήν έτσι κι άλλως δύσκολη προσαρμογή τους στους χώρους ύποδοχής και όδήγησε σταδιακά στήν διαμόρφωση μιās συλλογικής προσφυγικής ταυτότητας. Οί διαλυμένες κοινότητες, οί χαμένες πατρίδες γιά τούς πρόσφυγες τής πρώτης γενιάς, απέκτησαν φαντασική ύπόσταση στή συνείδησή τους μέ γενικές αναφορές στή πατρίδα (ή πατρίδα γιά αυτούς ήταν τά χρώματα, οί άνθρωποι, οί μυρωδιές τής Μικράς Ασίας). Ό ταυτότητα τών προσφύγων κατοχυρώθηκε ως πολιτισμική ιδιαιτερότητα μέσα από τήν αντιπαράθεση μέ τίς τοπικές κοινωνίες.

Έχοντας ιδιαίτερα άνεπτυγμένη τήν αίσθηση του διαφορετικού σέ σχέση μέ τήν τοπική κοινωνία συγκρότησαν αυτή τήν ταυτότητα μέσα από τήν αλληλεπίδραση του «έμεις» και «αυτοί» (θάνατοι γηγενών 5, θάνατοι προσφύγων 25 κ.λπ.). Τίς νέες κοινότητες, τά χωριά, τίς πόλεις τους, τούς Συλλόγους τούς βάφτισαν μέ τό όνομα τής πατρίδας. Έτσι ό τόπος ταυτίστηκε μέ τούς ανθρώπους, καθώς οί άνθρωποι έμαθαν νά τόν κουβαλοϋν μαζί τους όπου κι άν πāνε. Ό όνομασία τών οικισμών, π.χ. Νέα Φιλαδέλφεια, παραπέμπει στήν χαμένη πατρίδα και στή μνήμη τών χωριών της. Αυτό τό «Νέα», Νέα Άρτάκη, Νέα Σμύρνη κ.λπ. εκφράζει τό νέο που δημιουργείται, τήν νέα ζωή που αρχίζει, αλλά ή ταυτόχρονη αναφορά σέ δύο τόπους, στό χθές και στό σήμερα, δηλώνει τήν διάσπαση τής σχέσης τους μέ τόν χώρο, τήν ρήξη τής έντοσιότητας, που προκαλεί ένα κενό ταυτότητας.

Ό άνάμνηση τής ζωής στήν Μικρασία (ή καθημερινότητα του κάθε νοικοκυριου, ή ταυτότητα του φαγητου, ή άνάμνηση τής μουσικής και του χορου) θά βοηθήσει στήν όργάνωση τής ζωής στον νέο προσφυγικό οικισμό, ιδιαίτερα τά πρώτα δύσκολα χρόνια τής εγκατάστασης. Άνάλογο ρόλο έπαιξε και τό στήσιμο του γλεντιου στήν πλατεία του χωριου, ή όποία μαζί μέ τό σχολείο και τήν εκκλησία αποτελοϋσαν τούς πρώτους τόπους μνημόνευσης στον οικισμό.

Στά μεγάλα κέντρα θά ακολουθήσει ή δημιουργία τών πρώτων Συλλόγων μέ κύριο μέλημα τίν υποβοήθησι τών κοινοτικών Άρχων στήν καταγραφή καί τίν οικιστική αποκατάστασι τών προσφύγων, καθώς μέχρι τό 1930 αὐτή δέν ἔχει ἐπιτευχθεῖ.

Ἡ ἀντιμετώπιση τών προσφύγων

Στήν Ἑλλάδα ἐγκαταστάθηκαν περί τούς 1.500.000 πρόσφυγες. Οἱ 400.000 περίπου προέρχονταν ἀπό τόν μικρασιατικό Πόντο, οἱ 250.000 ἀπό τίν Ἀνατολική Θράκη καί οἱ ὑπόλοιποι ἀπό τίν Δυτική Μικρά Ἀσία καί τίν Καππαδοκία (οἱ τελευταῖοι μέ τίν ἀνταλλαγῆ τών πληθυσμῶν). Οἱ πρόσφυγες πού θά φτάσουν ἐδῶ θά συναντήσουν ἕνα ἐχθρικό καί ἀπόλυτα ρατσιστικό περιβάλλον. Ἡ ἀφιξή τους ὠφέλησε τίν ἑλληνική οἰκονομία, ἄν καί ὄχι τούς ἴδιους τούς πρόσφυγες (ἐνίσχυσαν ἐθνολογικά τίν Μακεδονία, φθηνά ἐργατικά χέρια, τεχνογνωσία). Τό περιβάλλον αὐτό τό εἶχαν βιώσει ἀπό τίν πρώτη προσφυγιά (1914-1918), ὅταν εἶχαν καταφύγει στήν Ἑλλάδα γιά νά σωθοῦν ἀπό τίν Γενοκτονία τών Νεοτούρκων.

Κομβικό σημεῖο γιά τίν σχέση τών προσφύγων μέ τό ἑλλαδικό πολιτικό σύστημα θά εἶναι ή ὑπογραφή τῆς «Ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης φιλίας, οὐδετερότητας καί διαιτησίας» ἀπό τούς Βενιζέλο καί Κεμάλ. Ὁ μεσολαβητής γι' αὐτή τίν ἐξέλιξι ἦταν ὁ Ἴταλός δικτάτορας Μουσολίνι. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος θά ὑπογράψει τό 1930 τίν «Συνθήκη», παρὰ τίν ἔντονη ἀντίδραση τών προσφύγων, τούς ὁποίους ἀπειλῆσε μέ διώξεις, μέ τό γνωστό Ἰδιώνυμο. Μέ τίν ἑλληνοτουρκική Συνθήκη τῆς Ἄγκυρας τοῦ 1930 ἀντιμετωπιζόνταν ὅλες οἱ ἐκκρεμότητες μεταξύ των δύο χωρῶν καί παραχωροῦνταν ὀριστικά οἱ περιουσίες τών προσφύγων στό νέο τουρκικό κράτος, ἀφοῦ πρῶτα ἐξισώνονταν μέ τίς μουσουλμανικές περιουσίες πού ἐγκατέλειψαν οἱ μουσουλμάνοι ἀνταλλάξιμοι στήν Ἑλλάδα.

Τό ζήτημα αὐτό παραμένει ἀνοικτό μέχρι σήμερα, καθώς στό ὄνομα τῆς ἀποκατάστασι τών προσφύγων δαπανήθηκαν πολλά ἑκατομμύρια δρχ. τά ὁποία δέν ἔφτασαν ποτέ στούς δικαιούχους (ἀνταλλάξιμα, ἀποζημιώσεις κ.λπ.). Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀπό τότε πολιτική τῆς μὴ διατάραξι τών σχέσεων τῆς Ἑλλάδας μέ τίν Τουρκία (πάντα πρὸς ὄφελος τῆς γείτονος) θά ἐπικρατήσει σέ ὄλο τό πολιτικό σύστημα.

Ὁ πολιτικός προσανατολισμός τών προσφύγων ἔπαιξε ἐπίσης καθοριστικό

ρόλο σπίν μί αναγνώριση τοῦ 1922 ὡς τοῦ σημαντικότερου στοιχείου γιά τήν διαμόρφωση τῆς νεότερης ἑλληνικῆς ταυτότητας. Σέ ὁλόκληρη τήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου οἱ προσφυγικοί πληθυσμοί θά εἶναι σπίν πλειοψηφία τους βενιζελικοί, ἐνῶ μετὰ τήν Κατοχή θά περάσουν στό ΕΑΜ. Οἱ προσφυγικοί συνοικισμοί τῆς Ἀθῆνας, τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Βόλου, τῆς Πάτρας, τῆς Καβάλας θά ἀποτελέσουν τήν ἐκλογική βάση τοῦ ΚΚΕ καί θά ἀναδείξουν τήν παραδοσιακή Ἀριστερά σέ πρώτη πολιτική στίς περιοχές τους. Μικρασιᾶτες, Πόντιοι καί Κωνσταντινουπολίτες βρίσκονται ἀποκλεισμένοι ἀπό τόν κρατικό μηχανισμό (δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἀστυνομία, στρατός). Μετὰ τό 1961 θά συμβάλουν ἀποφασιστικά στή διαμόρφωση τοῦ πολιτικοῦ στρατοπέδου τῆς Κεντροαριστερᾶς.

Τά ἐπόμενα χρόνια, κυρίως μετὰ τί μεταπολίτευση, παρατηρεῖται μιά ἔντονη δραστηριότητα τῶν Προσφυγικῶν Συλλόγων, μέ πιά δραστήριους τούς Ποντιακούς, οἱ ὅποιοι ὀργανώνονται, ἡ δεύτερη γενιά πατάει πλέον στά πόδια τῆς καί δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις διατήρησης τῆς μνήμης. Οἱ πατρίδες πλέον δέν εἶναι χαμένες ἀλλά ἀλησιμόντες.

Ἡ ἀναγνώριση τό 1994 ἀπό τό ἑλληνικό κράτος μέ νόμο τῆς Γενοκτονίας τῶν Ἑλλίνων τοῦ Πόντου καί ἡ καθιέρωση τῆς 19ης Μαΐου ὡς ἡμέρας μνήμης, καθώς καί ἡ ἀντίστοιχη ἀναγνώριση τῆς 14ης Σεπτεμβρίου ὡς ἡμέρας ἐθνικῆς μνήμης τῆς Γενοκτονίας τῶν Ἑλλίνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπό τό Τουρκικό Κράτος, εἶναι οἱ πρώτες μεγάλες νίκες τῆς συλλογικῆς μνήμης.

Ἡ τρίτη γενιά προσφύγων σήμερα ἔχει τήν ἰδιαιτερότητα νά ἔχει ἀκόμα βιώματα ἀπό τίς περιγραφές τῶν προγόνων τῆς. Γνώρισε ἔστω καί λίγο τόν παπποῦ καί τήν γιαγιά καί ἄκουσε τίς διηγήσεις γιά τήν πατρίδα, τήν προσφυγιά, τόν ρατσισμό. Τό εἶς ὑγείαν καί καλή πατρίδα...

Τό μεγάλο στοίχημα ὅμως εἶναι οἱ ἐπόμενες γενιές.

Τά ἦθη καί ἔθιμα, τά μνημεῖα, τά μουσεῖα, τά βιβλία, οἱ ἐκδηλώσεις, τό δίκτυο ὡς ἐργαλεῖο, εἶναι κυρίως τά ὄπλα μας σήμερα ἀπέναντι στή λήθη.

Καί οἱ Σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν πιά τά χωριά μας...